

Mövzu 6 – (7)-(8) Azərbaycan iqtisadiyyatının regional inkişafı.4 saat

Plan:

- 1. İqtisadi region anlayışı**
 - 2. Azərbaycanın iqtisadi regionları və onların inkişafına aid dövlət proqramları**
 - 3. Abşeron İqtisadi Regionu**
 - 4. Gəncə-Daşkəsən İqtisadi Regionu**
 - 5. Şəki-Zaqatala İqtisadi Regionu**
 - 6. Lənkəran Astara İqtisadi Regionu**
 - 7. Quba-Xaçmaz İqtisadi Regionu**
 - 8. Mərkəzi Aran iqtisadi rayonu**
 - 9. Qarabağ İqtisadi Regionu**
 - 10. Şərqi Zəngəzur İqtisadi regionu**
 - 11. Dağlıq Şirvan İqtisadi Regionu**
 - 12. Naxçıvan İqtisadi Regionu**
 - 13. Bakı**
 - 14. Qazax- Tovuz iqtisadi Regionu**
 - 15. Mil Muğan İqtisadi Regionu**
 - 16. Şirvan –Salyan İqtisadi Regionu**
17. Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair dövlət proqramlarının zəruriliyi və əsas hədəfləri.

REGIONAL ANALİZ

Elmi ədəbiyyatda “region” anlayışına verilmiş çox müxtəlif təriflərə rast gəlmək olar. Region –müəyyən bir ərazidir, geniş mənada isə daha böyük ərazilərin bir hissəsidir. Son illərdə isə “region” anlayışına yeni tərzdə yanaşmaq zərurəti meydana çıxmışdır. Onun formalaşmasına iqtisadi-təşkilati, sosial-psixoloji, siyasi-hüquqi və coğrafi faktorlar təsir edir. Region xalq təsərrüfatının ərazi cəhətdən ixtisaslaşdırılmış hissəsi olmaqla təkrar istehsal prosesinin vahidliyi və tamlığı ilə xarakterizə olunur. Ərazi – dedikdə bizi əhatə edən maddi dünyanın müəyyən bir hissəsi nəzərdə tutulur. Müxtəlif ərazilərin strukturu müxtəlif olur. Ərazinin strukturuna bütün hallarda quru sahə, yerin təki, su və hava məkanı daxil olur. Regionun kompleks inkişafı, onun əhalisinin həyat səviyyəsini yüksəltməkdən, həmin əhalinin məskunlaşmasını təmin etməkdən və regionun təbii resurslarından mənafehlərin tarazlığı baxımından istifadə edilməsindən ibarətdir.

Azərbaycan iqtisadi baxımdan on regiona ayrılaraq analiz edilə bilər. Bu böl- gü,

Prezident İlham Əliyev tərəfindən 11 Fevral 2004-cü ildə təsdiqlənən və Azərbaycan regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı əhatə edən 2004- 2008-ci illər, 2009-2013-cü illər, 2014-2018-ci illər və 2019-2023-cü illəri əhatə edən sosyo-iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar hazırlanan növbəti Dövlət Proqramlarında inkişaf etdirilmişdir. Ölkədə növbəti illərdə iqtisadiyyatın diversifikasiyasının, qeyri-neft sektorunun və regionların inkişafının davamlılığının təmin edilməsi, infrastrukturun və sosial xidmətlərin daha da yaxşılaşdırılması məqsədi ilə dövlət proqramlarının icra olunduğu 10 il ərzində ümumi daxili məhsul 3,2 dəfə, o cümlədən qeyri-neft sektoru 2,6 dəfə, sənaye 2,7 dəfə, kənd təsərrüfatı 1,5 dəfə, investisiyalar 6,5 dəfə, əhalinin gəlirləri 6,5 dəfə, orta aylıq əmək-haqqı 5,5 dəfə artmışdır.

Bu müddətdə həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində Azərbaycanda 900 mini daimi olmaqla 1,2 milyondan çox yeni iş yeri, 55,6 min müəssisə yaradılmış, işsizlik 5 faizə, yoxsulluq səviyyəsi isə 5,3 faizə enmişdir. Dövlət proqramları çərçivəsində görülmüş genişmiqyaslı işlər regionların inkişafı üçün gələcək illərdə də möhkəm zəmin yaratmışdır

İqtisadi region təsnifatında; iqtisadi və coğrafi mövqe və struktur, təbii zənginlik və təbii ehtiyatlar, fəal əhalinin sıxlığı, regionların sahə və torpaq strukturu, regionun tarixi kimi bəzi xüsusiyyətlər diqqətə alınmışdır. Ölkədəki iqtisadi regionlar daşıdıqları xüsusiyyətlərinə görə aşağıdakı kimidir:

Regionlarla əlaqədar səciyyələndirmə etməzdən əvvəl,

a - Ölkənin iqlim şəraitinin uyğun olması səbəbiylə iri və xırda buynuzlu heyvandarlıqla, quşçuluq istehsalının demək olar ki hər regionda mümkün olduğunu,

b - Azərbaycanda demək olar ki hər regionda kənd təsərrüfatı üçün əlverişli və əkinə yararlı sahələrin genişliyi və iqlim müxtəlifliliyi səbəbiylə kənd təsərrüfatına qoyulan investisiyaların daha da müxtəlifləşdirilməsinin mümkün olduğunu,

c - Bundan əlavə ölkənin bir çox regionu turizm baxımından kəşf edilməmiş zəngin gözəlliklərə sahib olduğundan, turizm sektorunun daha geniş bir potensialının var olduğunu,

d - Qida sənayesinin inkişaf etməsinin də regionların sosyo-iqtisadi dirçəlmə-

sində mühüm rol oynayacağını ifadə etmək lazımdır.

İQTİSADI REGIONLAR

Ölkə iqtisadi baxımdan Abşeron, Gəncə-Qazax, Naxçıvan, Şəki-Zaqatala, Lənkəran, Quba-Xaçmaz, Aran, Yuxarı Qarabağ, Kəlbəcər-Laçın və Dağlıq Şirvan olmaqla on regiondan ibarətdir.

Abşeron iqtisadi rayonu Ölkə iqtisadi baxımdan Abşeron, Gəncə-Qazax, Naxçıvan, Şəki-Zaqatala, Lənkəran, Quba-Xaçmaz, Aran, Yuxarı Qarabağ, Kəlbəcər-Laçın və Dağlıq Şirvan olmaqla on regiondan ibarətiydi.⁴⁴ günlük Zəfər tariximizdən sonra tarixi reallıqlar işığında cənab prezidentimiz İlham Əliyevin 7 iyul 2021-ci il tarixli sərəncamı ilə bu sayı 12 olmuşdur.

Abşeron İqtisadi Regionu

Region hal-hazırda ölkə iqtisadiyyatının təmsilçisi rolunu oynayır. Ölkədə istehsalın ən böyük payı bu regiona düşür. Ölkənin digər regionları ilə müqayisə etdikdə, inkişaf etmiş bir infraqstruktura sahib olduğunu söyləyə bilərik. Ən əhəmiyyətli magistral, hava, su və qatar yolları Abşerondan keçir. Xəzər Dənizi ilə əhatə olunması isə, regionun xarici ölkələrə çıxışını asanlaşdırır.

Abşeron iqtisadi regionu, ölkənin ən əhəmiyyətli mədəniyyət mərkəzlərindən də biridir. Regionda Elmi Tədqiqat İnstitutları, ali məktəblər, böyük idman kompleksləri, səhiyyə ocaqları və digər sosial müdafiə fondları fəaliyyət göstərir.

Bakı

Ölkə rəhbərliyi tərəfindən hazırlanan iqtisadi inkişaf proqramı, yüksək inkişaf səviyyəsinə sahib olduğu üçün Bakını əhatə etmir. Bu səbəblə aşağıdakı Abşeron iqtisadi regionuyla bağlı verilən məlumatlarda Bakının adı çəkilmir. Bu mövzuda Bakı haqqında qısa olaraq ayrıca dəyərləndirilmə aparılacaqdır.

Ölkənin paytaxtı da olan Bakı, iqtisadi inkişaf səviyyəsi ilə ölkənin digər şəhərlərindən açıq bir şəkildə fərqlənir.

Bakı, 3 milyonluq əhali sıxlığıyla yanaşı, xarici investisiyaların da keçən 25 illik müddət ərzində cəmləşdiyi şəhər olmuşdur. 2003-cü ildən etibarən isə, yük-səlen çox mərtəbəli binalarla Bakı, şəhərləşmə yolunda fürsət və təhlükələri özündə cəmləşdirən bir meqapolisdir.

Regional iqtisadi inkişaf proqramının xaricində qalan Bakıda ehtimal olunan investisiya sahələri bu şəkildə sıralana bilər: neft və qaz sektorlarına aid yan sənaye, elektrik, elektronika, neft məhsullarının dəyərləndirilməsi, dəmir və dəmir olmayan metallar sahəsində müxtəlif investisiyalar, avtomatik və avtomatik yan sənaye kompleksləri, inşaat materialları, istehsal müəssisələri, tekstil sektoruna aid integrasiya kompleksləri, dəniz nəqliyyatı və gəmiçilik sektoru müəssisələri, quru, hava, dəniz, metro və dəmir yolu vasitəsi ilə bağlı yeraltı və yerüstü işlər görən

müəssisələr, spirt və spirtli içki istehsal edən müəssisələr, səhiyyə, təhsil, turizm kompleksləri, ətraf mühiti mühafizə müəssisələri, torpaq islahı və sulaması ilə əlaqədar müəssisələr.

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Abşeron və Xızı inzibati rayonları daxil olmaqla ölkənin ən əsas şəhərlərin- dən olan Sumqayıtdan ibarətdir. Xususiylə, Sumqayıt şəhəri, çox uyğun iqtisadi- coğrafi mövqeyə sahibdir.

b. Sahəsi

Abşeron iqtisadi regionu (Bakı xaric) 3.34 min km²-dir. Ölkə ərazisinin 3.9%- ni əhatə edir.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

Ölkə əhalisinin 4.8%-ini əhatə edən regionun ümumi əhalisi 551.800 nəfər- dir. Regionda hər kvadrat kilometrə 148 nəfər düşür. Fəal əhali isə, 163 min nə- fərdir.

İqtisadi regionun uyğun iqtisadi-coğrafi mövqeyi, əhalinin yerləşməsində mühüm rol oynayır. Əhalinin çoxu şəhərdə yaşayır.

d. İqlimi

İqtisadi regionun iqlimi, quru subtropikal xarakterə sahibdir.

e. Təbii Sərvətləri

Təbii ehtiyatlar etibarilə zəngin olan iqtisadi regionlardan biri də Abşeron- dur. Regionun təbii ehtiyatları arasında mişar daşı, sement xammalı, kvars və inşaat qumu var.

Abşeron yarımadasında zəngin vanna müalicəsi qaynaqları, isti sular vardır. Yay aylarında vanna müalicəsi imkanları, Xəzər sahili boyunca çimərlik turiz- minə imkan verir. Lakin, buna baxmayaraq öz ərazisində içməli suyu olmayan yeganə regiondur. Region içməli su ehtiyacını su boru xətləri vasitəsilə digər regionlardan, Samur və Kür dəmir və dəmir olmayan metallar da sənayedə əhəmiyyətli yerə sahibdir. Poli- mer materialları, şüşə və s. kimi məhsullar da regionda istehsal olunan sənaye məhsullarıdır.

a. Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq Sahələri

Kənd təsərrüfatı və heyvandarlıq sahəsində quru subtropik meyvələrin ye- tişdirilməsi, tərəvəzçilik, gülçülük, üzümçülük, südçülük, toyuqçuluq və iri və xırda buynuzlu heyvandarlıq diqqət çəkir.

Kənd təsərrüfatına əlverişli iqlim şəraiti regionda zeytun, zəfəran, fıstıq ki- mi məhsulları da istehsal etməyə imkan verir.

b. İnkişaf Edən Sahələr

İnşaat, rabitə və başqa xidmət sahələri regionda inkişaf edən sahələrin ba-şında gəlir.

Gəncə-Qazax İqtisadi Regionu (Gəncə - Daşkəsən)- (Qazax-Tovuz)

Azərbaycanı Gürcüstan və Qara dəniz ilə birləşdirən və ölkənin qərb hissə- sində

yerləşən Gəncə-Qazax iqtisadi regionuna aid xüsusiyyətlərin ümumi çər- çivəsi isə aşağıdakı kimidir:

Regionun sosial infrastrukturu, ölkənin şimal-qərb hissəsinin sosyo-iqtisadi inkişafında və bu regionun sosyo-mədəni ehtiyaclarının qarşılınmasında əhəmiyyətli bir rola sahibdir. Regionda Elmi Araşdırma Mərkəzləri, kənd təsərrüfatı sahəsində mütəxəssis yetişdirən yüksək təhsil müəssisələri, xalq kitabxanaları, muzeylər, teatrlar, xəstəxanalar və digər sosial infrastruktur müəssisələri mövcuddur.

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Mühüm iqtisadi-coğrafi mövqeyə sahib olan bu region Ağstafa, Daşkəsən, Gədəbəy, Goranboy, Xanlar, Qazax, Samux, Şəmkir, Tovuz inzibati rayonlarıyla yanaşı Gəncə və Naftalan şəhərlərini də əhatə edir.

b. Sahəsi

Sahəsi 1249 min km² olan region, ölkə ərazisinin 14.4%-ni təşkil edir.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

1.240.800 nəfərdən ibarət olan regionda ölkə əhalisinin 13.6%-i yaşayır. Hər kvadrat kilometrə 101 nəfər düşür. Əhalinin daha çox mərkəz regionlarında cəmləşdiyi müşahidə olunur. Əhalinin 47%-i şəhərlərdə, 53%-i şəhər kənarlarında yaşayır. Fəal əhali isə, 633 min nəfərdir.

d- iqlimi

Region topoqrafik xarakteri etibarıyla 4 yerə ayrılır. Bu bölgüyə paralel olaraq regionda iqlim şərtləri də fərqlilik göstərir.

e- Təbii Sərvətləri

Gəncə-Qazax iqtisadi regionu zəngin təbii ehtiyatlara sahib olan regionlardan biridir. Dəmir filizi, aluminium, mis, mişar daşı, mərmər, seolit, gips və sement xammalı nəzərə çarpan təbii mədənlər arasındadır. Region ərazisindən keçən Kür isə, hidro-enerji ehtiyatları ilə zəngindir.

Regionda təbii istirahət zonaları da mövcuddur. Əlverişli təbii şərtlər, təmiz hava və iqlim, meşə və dağ mənzərəsi və əhəmiyyətli tibbi mineral sular beynəlxalq səviyyədə istirahət zonaları və sanatoriya- ların yaradılmasına imkan verir. Dəniz səviyyəsindən 1566 metr yüksəklikdə yerləşən Göygöl və Hacıkənd istirahət zonaları da regionun tərkibindədir. Naftalan istirahət və müalicəvi sanatoriyası isə, artıq beynəlxalq nüfuzə sahibdir.

d. Sənaye Sahələri

İqtisadi potensialı ilə Gəncə-Qazax, ölkədə ikinci əhəmiyyətli yeri tutan regiondur. Azərbaycanın ümumi sənaye istehsalına təxminən 12-13%-lik bir nisbətdə verdiyi faydayla, ölkənin ikinci sənaye regionu hesab edilir. Gəncə-Qazax iqtisadi regionunda əsas sənaye sahələri; elektrikli alətlər, rabitə aparatları istehsalı, kənd təsərrüfatı maşınları, metallurgiya, avtomobil, pambıq, iplik, tekstil, xalça, sement, seramik, şüşə,

müxtəlif təchizat, ağır sənaye və qida sənayesi-dir.

İnşaat sənayesində əsas müəssisələr, ev-inşaat tikmə şirkətləri, metal- beton, kərpic - seramika və mərmər fabrikləridir.

e. Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq Sahələri

Şəkər, kartof, buğda, üzüm, şərab, karamel, konserva, ət və süd məhsulları, iri və xırda buynuz heyvandarlıq regiondakı əhəmiyyətli kənd təsərrüfatı və heyvandarlıq sahələridir.

Ölkənin kənd təsərrüfatı məhsullarının 13-14%-ini istehsal edən regionda, əsas kənd təsərrüfatı məhsulları kartof, üzüm və buğdadır. Ölkənin kartof istehsalının təqribən 80%-i, üzümün 28%-i bu regionun payına düşür. Pambıq isə, sadəcə Goranboy inzibati rayonunda istehsal edilir. Tərəvəzçilik və meyvəçilik də regionda inkişaf etmişdir. Ölkədəki heyvandarlıq məhsullarının 15%-i də bu regiondan əldə edilir.

f. İnkişaf edən sektorlar

Regionda inkişaf edən sektorların başında turizm sektoru gəlir.

Ölkə daxilindəki dəmir yolunun 6.2%-i, avtomobil yollarının 6.1%-i bu iqtisadi regionun payına düşür. İqtisadi regionun ərazisindən keçən başda avtomobil yolu olmaqla, dəmir yolu, boru xətti və hava yolu ölkədaxili və beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin inkişafına mühüm təsir göstərir. Gəncə, Qazax və Ağstafa əsas nəqliyyat şəbəkələridir.

Avropa-Qafqaz-Asiya koridorunun bu regiondan keçməsi regionun ərazisindən keçən yolların müasir və beynəlxalq standartlara görə inşasını tələb edir. Regionların sosyo-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı çərçivəsində region daxilində və digər regionlarla əlaqəli müxtəlif yolların və körpülərin inşa və bərpası fəaliyyətləri davam edir.

Tarixi "İpək Yolu"nın bu ərazidən keçməsi regionda dəmir yoluna olan tələbi də artırmışdır. Eyni zamanda Dövlət Proqramında Kür çayı üzərində ikinci dəmir yolu körpüsünün inşası da nəzərdə tutulmuşdur.

Regiondan keçən Bakı-Tiflis-Ceyhan boru xətti Gəncə, Xanlar, Şəmkir, Tovuz, Ağstafa, Qazax rayonlarının sosyo-iqtisadi inkişafında mühüm dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. İqtisadi regionun ərazisində dövlət tərəfindən xüsusi olaraq mühafizə edilən ərazilər Korçay, Qarayazı-Ağstafa Dövlət Qoruğu və Qarayazı Dövlət Qoruğudur.

İqtisadi region daxilində əsasən ölkə daxili və Müstəqil Dövlətlər Birliyi ilə hava əlaqələrini Gəncə hava limanı təmsil edir. Eyni zamanda Ağstafa və Naftalan hava limanları da fəaliyyət göstərir.

Xülasə, Gəncə-Qazax iqtisadi regionunun sosyo-iqtisadi inkişafında nəqliyyat sektoru əhəmiyyət kəsb edən sektorlardan biridir.

Şəki-Zaqatala İqtisadi Regionu

Ölkənin şimal-qərbində yerləşən Şəki-Zaqatala, Azərbaycanın ən zəngin iqtisadi regionlarından biridir.

İnkişaf etmiş nəqliyyat şəbəkəsinə sahib olan regiondakı mühüm yollar Yevlax-Balakən avtomobil və dəmir yoludur.

İqtisadi regiondakı sosial infrastruktur ümumi təhsil müəssisələri, mədəniyyət və səhiyyə mərkəzləri, muzey və teatrlardan ibarətdir.

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

İqtisadi region, Balakən, Qax, Qəbələ, Oğuz, Zaqatala və Şəki inzibati rayonlarını əhatə edir.

b- sahəsi

Ümumi sahəsi 8.96 min km² olan region ölkə ərazisinin 10.3%-ni təşkil edir. Regionun dağlarla və dağlıq ərazilərlə əhatə olunması səbəbiylə torpaq ehtiyatları məhduddur. Bu hal regionda təbii fərqliliklərə səbəb olur.

b. Əhali və Əhali sıxlığı

Regionun 599.900 əhalisi var. Bu da ölkə əhalisinin 6.5%-ni təşkil edir. Region əhalisinin 632 min nəfəri fəal əhalidir. Regionun 1 kvadrat kilometrə 68 nəfər düşür. 27%-i şəhərlərdə, 73%-i şəhər kənarında yaşayan əhalinin böyük bir qismi dağlıq ərazilərdə yaşayır.

c. İqlimi

Region iqlimi fərqlilik göstərməklə yanaşı daha çox mülayim iqlim tipinə sahibdir.

d. Təbii Sərvətləri

İqtisadi region təbii ehtiyatlar baxımından zəngindir. Regiondakı təbii ehtiyatlar arasında mis, kükürd, qurğuşun, sink, qum və digər inşaat məhsulları, içməli suyu misal göstərə bilərik. Ölkədə istehsal olunan kükürd mədənlərinin 90%-i, qurğuşunun 97%-i, sinkin 99%-i, bu regionda hasil edilir. Mis isə, təbii miqdarla bu regiondan hasil edilir. Çınqıl, qum və digər inşaat materialları dağlarda və dağlıq ərazilərdə yerləşmişdir.

Bundan əlavə regionda geniş meşəliklər var. Mühüm bir qismi Balakən və Zaqatala ərazisində olmaqla, regionun 27%-i meşələrlə örtülüdür.

Təbii gözəlliklərinə görə region ölkənin əhəmiyyətli turistik istirahət zonalarından biridir. Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunun Qəbələ, Balakən, Qax, Şəki və Zaqatala rayonlarında istirahət və turizm müəssisələri olsa da kifayət etmir.

Region ərazisindən Gürcüstana qədər uzanan beynəlxalq yol keçir. Region eyni zamanda mühüm su ehtiyatlarına da sahibdir.

e. Sənaye Sahələri

Sənaye sektorunun tək tərəfli və çox zəif olduğu regionda daha çox yüngül və qida

sənayesinin inkişaf etdiyini müşahidə edirik. Bu sahələr regiondakı sənaye istehsalının 95%-ini təşkil edir. Ölkədə sənaye istehsalının sadəcə 3%-dən bir az artıq bir hissəsi regionun payına düşür. Region ərazisinin 27%-ini təşkil edən və əhalisinin 30%-nin yaşadığı Şəki isə regiondakı sənaye istehsalının yarısına sahibdir.

Yüngül sənaye isə, ipək istehsalından təşkil olunmuşdur. Region mərkəzlərində müxtəlif sayda tekstil sənayesi müəssisələri fəaliyyət göstərir.

f. Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq

Regionun iqtisadiyyatını kənd təsərrüfatı və heyvandarlıq təşkil edir. Kənd təsərrüfatı və heyvandarlıqda tütünçülük, ipəkçilik, meyvəçilik, taxıl məhsulları, üzümçülük, ət və süd, pambıq və iri və xırda buynuzlu heyvandarlıq qabaqcıl sahələrdir. Bu çərçivədə iqtisadi region kənd təsərrüfatına əsaslanan sənayenin inkişaf etdirilməsi, ipək qurdu, fındıq əzmə, tütün, şərab, su doldurma müəssisələri və ağac və meşə materialları üçün əlverişlidir.

Ölkədə istehsal edilən tütünün 75%-i, buğdanın 17%-i, tütün 35%-i, yaşıl çayın 2%-dən çoxu bu regionun payına düşür. Ferma heyvandarlıq məhsulların istehsalında isə, ölkə istehsalının 10%-dən çoxu Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunda istehsal olunur.

g. İnkişaf Edən Sektorlar

Şəki-Zaqatala regionunda inkişaf edən sahələr olaraq ipəkçilik və turizm sektoru diqqəti cəlb edir.

İqtisadi regionun tərkibində olan Qax inzibati rayonu Azərbaycanın şimal-qərbində yerləşir. Coğrafi baxımdan çox əlverişli şəraitə malikdir. Azərbaycanın turizm regionlarından biridir. Ancaq, Qax iqtisadi baxımdan digər rayonlardan nisbətən daha zəif inkişaf etmişdir. İnkişaf proqramının tətbiq edilməyə başlanması ilə regiondan Bakıya köç dayanmış və mövcud olan zavod və fabriklər yenidən fəaliyyətə başlamışdır.

4. Dağlıq Şirvan İqtisadi Regionu

Azərbaycanın mərkəzində yerləşən və qədim məskunlaşma yerlərindən olan Dağlıq Şirvan iqtisadi regionu, bütün istehsal növlərinin istifadə edildiyi geniş bir nəqliyyat qovşağına sahibdir.

Regionda sosyo-iqtisadi infrastruktur olaraq yüksək və orta təhsil ocaqları, mədəniyyət və səhiyyə mərkəzləri, teatr və muzeylər var.

Dağlıq Şirvan iqtisadi regionu haqqında aşağıdakı ümumi məlumatlar verilə bilər.

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Dağlıq Şirvan iqtisadi regionu Ağsu, İsmayıllı, Qobustan və Şamaxı inzibati rayonlarını əhatə edir.

b. Sahəsi

Ümumi sahəsi 6.06 min km² olan region ölkə ərazisinin 7%-ni tutur.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

304.000 nəfərdən ibarət olan regionda ölkə əhalisinin 3.2%-i yaşayır. Əhali- nin 141 min nəfəri fəaldır. Digər regionlara görə daha az əhali sıxlığına sahib- dir. 1 kvadrat kilometrə 50 nəfər düşür.

d. İqlimi

Dağlıq və ovalıq olmaqla topoqrafıq baxımından ikiye ayrılan regionda bu səbəblə iqlimin də müxtəliflik təşkil etdiyi görülür. Topoqrafıq xüsusiyyətinə görə nəmli, ilıq- soyuq ya da isti və quru iqlim şərtləri regionda hakimdir.

e. Təbii Sərvətləri

Təbii ehtiyatlar baxımından region zəngin deyildir Regionda daş, qum, əhəng, çınqıl və digər inşaat materialları ehtiyatları var. Dağlıq ərazilər müalicəvi mi- neral sularla zəngindir. Kükürd və hidrokarbonat ilə zəngin olan bulaqlar içməli su və müalicə məqsədi ilə istifadə edilir.

f. Sənaye Sahələri

Regionda sənaye sektorunun zəif olması diqqət çəkir. Əsas sənaye sahələri regional kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal olunduğu qida və yüngül sənaye- yedir. Yüngül sənaye sahələri meyvə suyu, tekstil və xalçaçılıqdır. Qida sənaye- sində isə, region üzümlərinin şərab olaraq istehsalı əsas sahədir. Bundan əlavə regionda meşə və ağac emalı müəssisələri, inşaat materialları, kənd təsərrü- fatı texnikaları təmiri zavodları da var.

Şirvan regionu tarixi əl işləri və tekstil mərkəzidir. Lahıc mis istehsalı ilə, Şamaxı ipək şalı istehsalı ilə məşhurdur.

g. Əkinçilik və Heyvandarlıq

Əsas əkinçilik və heyvandarlıq sahələri taxılçılıq, üzümçülük, şərabçılıq, iri və xırda buynuzlu heyvandarlıqdır. Taxıl istehsalında buğda əsas üstünlüyə sa- hibdir. Digər taxıl məhsulları regional istehlakı ancaq qarşılayır.

h. Qabaqcıl Sektorlar

Regionda inkişaf edən sektorlar arasında ipəkçilik və turizm sektoru qabaqcıl- da gedən sahələrdəndir.

6.Aran İqtisadi Regionu (Mərkəzi Aran) (Mil Muğan) (Şirvan Salyan)

Ölkənin mərkəzində yerləşən region, mühüm nəqliyyat yolları üzərində yerləşir. Həmin bu nəqliyyat yolları Bakını ölkənin əsas iqtisadi regionlarına bağlayır. Eyni zamanda bu yollarla Gürcüstan, İran və Türkiyəyə nəqliyyat imkanı yaranır. Beynəlxalq nəqliyyatdakı artışı ilə birlikdə bu yolların əhəmiyyəti də artmışdır. Digər tərəfdən Yevlax-Bakı arasında hava yolu nəqliyyatı mümkündür.

Azərbaycanda istehsal edilən enerji ehtiyatlarının 70%-nin əldə edildiyi Aran iqtisadi regionu ilə əlaqədar ümumi məlumatlar aşağıdakı kimidir:

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Aran İqtisadi regionu Ağcabədi, Ağdaş, Beyləqan, Bərdə, Biləsuvar, Göyçay, Hacıgəbul, İmişli, Kürdəmir, Neftçala, Saatlı, Sabirabad, Salyan, Ucar, Zərdab in- zibati rayonları ilə yanaşı, Şirvan, Mingəçevir və Yevlax şəhərlərini əhatə edir.

b. Sahəsi

21.43 min km²-lik sahəyə sahib olan region ölkə ərazisinin 24.7%-ni əhatə edir. Region ərazisinin mühüm bir hissəsi (yarısından çoxu) dəniz səviyyəsinin aşağısındakı düzənlik sahələrdən ibarətdir.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

Əlverişli iqlim şəraiti və iqtisadi-coğrafi mövqeyi əhalinin məskunlaşma- sında əsas rola sahibdir. 1.936.000 nəfər olan region əhalisi, ölkə əhalisinin 20.5%-nə bərabərdir. Fəal əhali 918 min nəfərdir. Regionda əhalinin sıxlığı 82 nəfər/km²-dir.

d. İqlimi

Aran iqtisadi regionu quru subtropik iqlimə sahibdir.

e. Təbii Sərvətləri

Təbii ehtiyatlar arasında yeraltı və yerüstü enerji ehtiyatları və mineral su mədənləri var. Bu ehtiyatlar əsasən regionun cənub-şərq və mərkəzində yerləşir.

Zəngin günəş enerjisi, Kür və Araz çaylarının su ehtiyatları, əkinçilik üçün əlverişli torpaqlar regionun digər təbii sərvətləridir.

f. Sənaye Sahələri

Aran iqtisadi regionunda sənaye inkişaf etmişdir. Əsas sənaye sahələri neft, təbii qaz, yod, brom, kimyəvi maddələr, toxuculuq, göndəri emalı, inşaat mate- rialları, yüngül və qida sənayesidir. Ərazidə sənaye sahələri cənub-qərbdə Şirvan, Salyan və Neftçala, şimal-qərbdə Mingəçevir və Yevlax şəhərlərində cəmləşmişdir.

g. Əkinçilik və Heyvandarlıq Sahələri

Meyvə-tərəvəz, balıqçılıq, ət, süd, iri-xırda buynuzlu heyvandarlıq, pambıq, şəkər çuğunduru, buğda, kartof və üzüm regiondakı əsas əkinçilik sahələridir.

Ölkənin pambıq istehsalının 90%-i bu regionun payına düşür.

Naxçıvan İqtisadi Regionu

İşğalçı siyasətin nəticəsi olaraq Ermənistan tərəfindən blokadaya alınmış olan bu iqtisadi region Türkiyə, İran və Ermənistan ilə əhatə olunmuşdur. Bu səbəblə iqtisadi-coğrafi mövqeyi etibarlı ilə əlverişsiz vəziyyətdə olan region ilə Azərbaycanın digər

regionları arasındakı əlaqə yalnız hava yolu ilə təşkil olunur. Dəmir yolu nəqliyyatı tamamı ilə əlverişsiz haldadır. Avtomobil nəqliyyatı isə yalnız İran ərazisindən mümkündür.

Qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Naxçıvan iqtisadi regionu geniş sosial-mədəni infrastruktura sahibdir. Ali, texniki və orta təhsil müəsisələri, mədəniyyət və səhiyyə mərkəzləri, muzeylər və tarixi abidələr regiondakı sosial bazanı əmələ gətirir.

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Naxçıvan İqtisadi regionunu Naxçıvan Muxtar Respublikası əmələ gətirir. Region, Babək, Culfa, Ordubad, Sədərək, Şahbuz, Şərur inzibati rayonlarını və Naxçıvan şəhərini əhatə edir.

Sədərək, Naxçıvan Muxtar Respublikasının demoqrafik vəziyyətinə və əhalisinin sayına görə ən kiçik rayonu olmaqla birlikdə coğrafi baxımdan xüsusi əhəmiyyətə sahibdir. Türkiyə respublikasının Azərbaycanla 11 kilometrlik sərhəddi bu ərazidə Araz çayı boyunca yerləşir.

1990-cı illərdə Sədərək müharibə cəbhəsini xatırladırdı. Erməni hücumlarının ardı-arası kəsilmirdi. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə “Ümid Körpüsü” olaraq adlandırılan Sədərək-Dilucu körpüsünün inşası, Azərbaycanın ayrılmaz parçası olan Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Türkiyə respublikasının yaxın regionları arasında münasibətlər qurulmuş və güclənmiş olması Sədərəkə də sabitlik gətirmişdir.

b. Ərazisi

Ərazisi 5.5 min km² olan Naxçıvan Muxtar Respublikası ölkə ərazisinin 6.3%-ini əhatə edir.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

439.800 nəfərdən ibarət olan regionda ölkə əhalisinin 4.5%-i yaşayır. Regionda əhalinin 198 min nəfəri fəaldır. 1 kvadrat kilometrə 80 nəfər düşür.

d. İqlimi

Naxçıvanda müxtəlif iqlim tipləri mövcuddur.

e. Təbii Sərvətləri

Təbii ehtiyatlar baxımından zəngin olan regionda təbii sərvətlər arasında molibden, polimetal filiz, daş duz, dolomit, mərmər, inşaat materialları, dəmir-beton, qum, çınqıl, mineral sular var. Regionda iki yüzdən çox mineral su ehtiyatı vardır.

Ölkədə istehsal edilən molibden və dolomit ehtiyatlarının hamısı, mineral su ehtiyatlarının 60%-i Naxçıvan iqtisadi regionundan əldə edilir. Regionun yalnız 0.5%-i meşələrlə əhatə olunmuşdur.

f. Sənaye Sahələri

Enerji, elektronika məhsulları, sement, şəkər, qida, alüminium boşqablar, məbəl

istehsalı, ipəkçilik, xalçaçılıq və toxuma-trikotaj regiondakı əsas sənaye sahələridir.

Ölkədə sənaye istehsalının təxminən 2.6%-i bu regionun payına düşür. Sənaye istehsalının yarısı, sənaye istehsal əməyinin 35%-i Naxçıvan şəhərinin payına düşür.

Sənayedə qabaqcıl sahələr enerji, alüminium fabrikləri, mebel, avtomobil təmiri müəssisələridir. İnşaat materialları sənayesində isə dəmir-beton, divar üzlük materialları, qum və çınqıl müəssisələri hesab edilir.

Regionda yüngül və qida sənayesi isə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Yüngül sənaye olaraq toxuculuq, ipək emalı, xalçaçılıq, toxuculuq müəssisələri, qida sənayesi olaraq isə, konservləşdirmə, tütün emalı, mineral su doldurulması, ət emalı və balıq məhsulları istehsal edən müəssisələr diqqət cəlb edir.

g. Əkinçilik və Heyvandarlıq Sahələri

Tütün, üzüm, meyvə, tərəvəz, buğda, xına, şəkər çuğunduru, ət-süd və yun istehsalı ilə əlaqədar qida məhsulları, arıçılıq və balıqçılıq isə regiondakı əkinçilik və heyvandarlıq sahələridir. Əkinçilik məhsulları istehsalı ölkə göstəricilərinin 3.6%-ini təşkil edir.

İqlim şərtlərinin əlverişli olması, əkinçilik sektorunda fərqli sahələrdə ixtisaslaşmaya imkan yaratmışdır. Naxçıvan, ölkədəki ikinci əsas tütün istehsal edən iqtisadi regiondur.

1992-ci ildə Naxçıvanda başlayan əkinçilik islahatları 1996-cı ildən etibarən daha da sürətləndi.

Əkinçilik məhsullarının istehsal həcmi artırmaq üçün fermerlərə lazımı köməkliklər göstərilmişdir. Əsas problemlərdən olan suvarma problemləri yəni inşaat və təmirlərlə aradan qaldırılmağa çalışılmışdır. Nəticədə hər keçən il kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalında artışı müşahidə edilir.

Regionda heyvandarlıq da eyni illərdə artışı göstərmişdir.

4.1.1. Lənkəran İqtisadi Regionu

Azərbaycanın cənub-şərqində yerləşən regionda nəqliyyat sistemi iqtisadi inkişaf və Azərbaycanla İran arasında iqtisadi münasibətlərin inkişafında xüsusi rol oynayır. Bakı-Lənkəran arasında hava yolu nəqliyyatı imkanı da mövcuddur.

Sosial infrastruktur olaraq regionda ali və orta təhsil müəssisələri, xəstəxanalar, teatrlar, regional muzey və digər sosial infrastruktur müəssisələri fəaliyyət göstərir.

Ölkədə istehsal olunan çayın demək olar ki, hamısının istehsal olunduğu Lənkəran iqtisadi regionuna dair məlumatlar aşağıdakı kimidir:

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Region Astara, Cəlilabad, Lerik, Masallı, Yardımlı və Lənkəran inzibati rə-

yonlarını əhatə edir. Bu region şərqdə Xəzər dənizi ilə, qərbdə və cənubda isə İranla sərhəddir.

b. Ərazisi

Ümumi sahəsi 6,08 min km² olan region ölkə ərazisinin 7%-ni təşkil edir. Lənkəran ovalığı və Talış dağları tərəfindən ikiye bölünmüş bir topoqrafik xa- rakter göstərir.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

893.000 nəfər olan region əhalisi, ölkə əhalisinin 9.3%-ni təşkil edir. Əlve- rişli iqtisadi-coğrafi mövqeyi əhalinin sıxlığında xüsusi rola sahibdir. Regionun fəal əhali sayı isə 366 min nəfərdir. İqtisadi regionun hər kvadrat kilometrinə 147 nəfər düşür. Lənkəran ovalığında isə, əhali sıxlığı 170 nəfərdir.

d. İqlimi

Təbii şərtlər baxımından region ölkənin digər iqtisadi regionlarından fərqlə- nir. Lənkəran iqtisadi regionunda dünyadakı 11 fərqli iqlim tipindən 7-si möv- cuddur. Əsasən rütubətli subtropik iqlim tipinə sahibdir.

e. Təbii Sərvətləri

İqtisadi regionda çox az təbii ehtiyat mövcuddur. Gips, çay daşı və inşaat qumu regiondakı əsas təbii sərvətlər sayıla bilər.

Region termal su baxımından isə zəngindir. Gözəl təbii ərazilər, isti və so- yuq mineral sular, əlverişli iqlim şərtləri və inkişaf etmiş nəqliyyat qovşağı re- gionda istirahət sanatoriya turizminin inkişafına lazımi şərait yaradır. Lənkə- randa turizm mərkəzi, İstisuda isə müalicə mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Ərazinin 26%-i meşələrdən ibarətdir.

f. Sənaye Sahələri

Region iqtisadiyatı əkinçilik sənaye komplekslərinə əsaslanır. Sənaye sek- torunun isə qida sənayesi və balıqçılıq məhsullarına görə qurulduğunu demək olar. Digər sənaye sahələri arasında meşə məhsulları sənayesini misal göstərə bilərik.

Sənaye istehsalının 90%-i qida sənayesinin payına düşür. Qida sənayesin- də balıq, çay, meyvə-tərəvəz konservləri, şərab istehsalı, tütün mühüm yer tu- tur.

g. Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq Sahələri

Meyvə-tərəvəz, çay, üzüm, taxıl məhsulları və kartof regiondakı əsas kənd təsərrüfatı sahələridir. Rütubətli subtropikal iqlim, faydalı torpaqlar, su və fay- dalı iş gücü qaynaqları kənd təsərrüfatının regionda inkişaf etməsində mühüm rol oynayır. Region, ölkənin sitrus meyvələri istehsalında ən əsas iqtisadi regi- ondur.

Sahilyanı ərazilərdə isə, balıqçılıq fəaliyyət göstərir. Quşçuluq da regionda inkişaf etmişdir.

Ölkədə istehsal olunan çayın 99%-i, tərəvəzin 27%-i, buğdanın 15%-i, kar- tofun 24%-i, üzümün 13%-i və meyvənin 10%-i bu regionun payına düşür.

h. İnkişaf Etmiş Sektorlar

İnkişaf edən sektorlar arasında çayçılıq diqqəti cəlb edir. SSRİ-də Azərbaycan çay istehsalına görə Gürcüstandan sonra ikinci yerdə gəlirdi.

Ölkədə inkişaf proqramları istiqamətində çay plantasiyaları və müəssisə- ləri özəlləşdirilmişdir.

Lənkəran-Astara regionu başda olmaqla ölkədə çayçılığın inkişaf etməsi məqsədiylə əkinçilərə kredit və texniki imkan verilmişdir. Çayçılığın inkişaf et- dirilməsində qarşıya qoyulan məqsəd, ölkəni çay ixrac edən ölkəyə çevirmiş- dir.

Quba-Xaçmaz İqtisadi Regionu

Sərhəd şəhərlərdən təşkil olunması səbəbiylə, Quba-Xaçmaz iqtisadi regi- onu strateji əhəmiyyət kəsb edən regionlardan biridir. Ölkənin şimal-şərqində yerləşir. Region, Xəzər Dənizi ilə uzun sahil xəttinə sahibdir.

Region əlverişli nəqliyyat-coğrafi mövqeyinə sahibdir. Regiondan keçən avtomobil yolu, dəmir yolu, neft, təbii qaz və su boru xətləri, telekommunika- siya xətləri region iqtisadiyyatının inkişaf etməsində mühüm rol oynayır. Kom- munikasiya xətləri Azərbaycan və Rusiyanı bir birinə bağlayır. Sosial infrastruktur, regiondakı sosyo- iqtisadi inkişaf və sosyo-iqtisadi tə- ləblərin qarşılınması baxımından əhəmiyyət kəsb edir. Regionda xalq kitab- xanaları, teatr, xəstəxana və digər sosial infrastruktur müəssisələri fəaliyyət göstərir.

Quba-Xaçmaz İqtisadi Regionuna aid ümumi məlumatlar aşağıdakı kimidir:

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Quba-Xaçmaz İqtisadi Regionu Şabran, Xaçmaz, Quba, Qusar, Siyəzən inzi- batı rayonlarından təşkil olunmuşdur.

b. Sahəsi

Ümumi sahəsi 7.66 min km² olan Quba-Xaçmaz İqtisadi Regionu ölkə əra- zisinin 8.8%-ini əhatə edir.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

525.700 nəfərdən ibarət regionda ölkə əhalisinin 5.6 %-i yaşayır. Əhalinin 257 min nəfəri fəaldır. Hər kvadrat kilometrə isə 76 nəfər düşür. Topoqrafik qu- ruluşu səbəbiylə region əhalisi daha çox Xəzər Dənizinin sahilindəki düz sahə- lərdə yaşayır. Əhalinin 32%-i şəhərdə, 68% -i isə kənd ərazilərində yaşayır.

d. İqlimi

Region dörd fərqli zonaya bölünən spesifik bir topoqrafik xarakterə sahib- dir. Buna

görə də isti, soyuq-nəmli və soyuq olmaqla müxtəlif iqlim tiplərinə sahibdir.

e. Təbii Sərvətləri

Regionun təbii ehtiyatları arasında neft, təbii qaz, yanar şist, qum, çınqıl və içməli su yer tutur.

Məşələr regionun 10-11%-ini əhatə edir. İqtisadi region təbii istirahət ehtiyatları baxımından zəngindir. Ölkədəki ən əhəmiyyətli sanatoriya bu regiondadır. Siyəzəndə Qalaaltı mineral suyunda yerləşən ölkənin əhəmiyyətli sanatoriya-fəaliyyət göstərir.

f. Sənaye Sahələri

Region sənayesi neft və təbii qazdan asılıdır. Regionun neft və təbii ehtiyatları Siyəzən rayonunda (Keşçay, Siyəzən-Nardaran, Əmircan, Zoğlu-Zeyvə, Təngi, Saadan, Vəyimdağ-Toğçay v.s.) cəmləşmişdir.

Region iqtisadiyyatının sektoral strukturunda kənd təsərrüfatı sektorunun hegomonluğu, yüngül və qida sənayesinin inkişafına imkan yaradır. Kənd təsərrüfatı sənayesi sahəsində meyvə-tərəvəz konservasiyası, xalçaçılıq və balıq məhsulları mühüm yerə sahibdir.

g. Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq Sahələri

İqtisadi regionda üstünlüyə sahib olan sektor kənd təsərrüfatı və heyvandarlıqdır.

Kənd təsərrüfatı xüsusilə, meyvə və tərəvəz istehsalında cəmləşmişdir. Bunlarla birlikdə üzüm, kartof və buğda da istehsal olunur. Süd və ət istehsalı məqsədiylə iri və xırda buynuzlu heyvandarlıq regionun düzənlik ərazilərində inkişaf etmişdir. Regionun Siyəzən və Dəvəçi rayonlarında isə quşçuluq yayılmışdır.

h. İnkişaf Etmiş Sektorlar

Regionun inkişaf etmiş sektorları arasında isə turizm qabaqda gəlir.

Regionda turizm baxımından əhəmiyyət daşıyan yerlər Yalama-Xudat dənizi kənarı, böyrək xəstəlikləri üçün Qalaaltı müalicə mərkəzi, Qusar, Quba, ovçuluq və balıqçılıq baxımından Xaçmaz və Dəvəçidir.

Turizmlə yanaşı regionda konservasiya, spirtli və spirtsiz içkilər, un, ət və süd məhsulları istehsalı, qablama, inşaat materialları və xalçaçılıq investisiya qoyulması baxımından daha əlverişli sahələr hesab edilə bilər.

Regionda yerləşən Siyəzən rayonunda neft sənayesiylə yanaşı digər rayonlarda olduğu kimi konservasiya, toyuqçuluq, spirtsiz içkilər, un, ət və süd məhsulları istehsalı da qabaqcıl investisiya qoyulan sahələr arasındadır.

10.Yuxarı Qarabağ İqtisadi Regionu (Qarabağ)

Qarabağ iqtisadi rayonu

Qarabağ iqtisadi rayonu — [Azərbaycanın](#) 14 iqtisadi rayonlarından biri.

Tərkibinə [Ağcabədi](#), [Ağdam](#), [Ağdərə](#), [Bərdə](#), [Füzuli](#), [Xocalı](#), [Xocavənd](#), [Şuşa](#), [Tərtər](#) inzibati rayonları və [Xankəndi şəhəri](#) daxildir.^[1] Sahəsi 7330 km²-dir. 2020-ci ilin əvvəlində Qarabağ iqtisadi rayonunda əhalinin sayı 900,3 min nəfər olub ki, bu da Azərbaycanın ümumi əhalisinin 8,94%-ni təşkil edir.^[2]

1991-ci ildən 2021-ci ilə qədər [Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu](#) adlandırılırdı. İqtisadi rayon Ağdam, Tərtər, Xocavənd, Xocalı, Şuşa, Cəbrayıl, Füzuli inzibati rayonlarını və Xankəndi şəhərini əhatə edirdi. 2020-ci ildən Tərtər, Xocavənd, Xocalı və Şuşa rayonunun bir hissəsi və Xankəndi şəhəri Rusiya sülhməramlılarının nəzarəti altındadır. Azərbaycan 1 dekabr 2020-ci ildən sonra Ağdam, Cəbrayıl, Füzuli rayonlarının hamısını və Tərtər, Xocavənd, Xocalı, Şuşa rayonlarının bir hissəsinə nəzarət edir. Qarabağ iqtisadi rayonu, [Azərbaycan Prezidentinin](#) 7 iyul 2021-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında" fərmanı ilə qurulmuşdur^{[3][4]}.

Hasilat: Qarabağ iqtisadi rayonunun əsas təbii sərvətləri polimetal filizləri, neft, təbii qaz, müxtəlif tikinti materialları (mərmər, sement xammalı, tikinti daşı) təşkil edir. Meşələrdə tapılan müxtəlif ağac növləri ağac emalı müəssisələrinin inkişafına kömək edir.

Sənaye: yerli kənd təsərrüfatı xammalının emalına əsaslanır. Qida sənayesinin əsas qolları şərabçılıq, müxtəlif kənd təsərrüfatı məhsulları və konserv məhsullarının istehsalıdır.

Kənd təsərrüfatının sahələri: [üzümçülük](#), [taxılçılıq](#), meyvəçilik, [pambıqçılıq](#) və [tütünçülük](#). Bölgədə meyvə, kartof, bağçılıq bitkiləri də yetişdirilir. Bölgədə ipəkçiliyin inkişafına kömək edən tut bağları geniş yayılmışdır. Heyvandarlıq xüsusilə inkişaf edir, əsasən ətlik və südlük heyvandarlıq, ət və yun heyvandarlığı yüksək dağlıq ərazilərdə inkişaf edir.^[5]

Turizm: təbii balneoloji ehtiyatlar, [meşələr](#), mineral bulaqlar (Turşsu, [Sırlan](#)) istirahət və müalicə üçün əlverişlidir.

Regionun böyük bir hissəsi Ermənilər tərəfindən işğal edilmişdir. İşğal edilən region torpaqları yenidən müstəqilliyini əldə etdikdən sonra region ilə əlaqədar dövlət tərəfindən xüsusi proqramın hazırlanmasına qərar verilmişdir.

Təbii ehtiyatlar və turistik yerlərlə zəngin olan region haqqındakı ümumi məlumatlar aşağıda verilmişdir:

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

Ağdam, Tərtər, Xocavənd, Xocalı, Şuşa, Cəbrayıl, Füzuli inzibati rayonları və Xankəndi şəhərindən ibarət olan Yuxarı Qarabağ İqtisadi Regionunun Xocavənd, Xocalı, Şuşa, Cəbrayıl inzibati rayonları və Xankəndi şəhərinin hamısı ilə Ağdam və Füzuli rayonlarının bir hissəsi Ermənilər tərəfindən işğal edilmişdir.

b. Sahəsi

Ağdam, Füzuli rayonlarının işğal olunmayan hissələri ilə Tərtər rayonunun ümumi sahəsi 1482 km²-dir.

c. Əhali və Əhali Sıxlığı

Yenə işğal altında olmayan region torpaqlarında yaşayan əhalinin sayı 211.800 nəfərdir. Hər kvadrat kilometrə isə 143 nəfər düşür.

d. Sənaye Sahələri

Regionda sənaye, kənd təsərrüfatı məhsullarının istifadəsindən asılıdır.

e. Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq Sahələri

Regionun əsas kənd təsərrüfatı və heyvandarlıq sahələri üzüm, buğda, meyvə və tütün və heyvandarlıqdır. Region üzüm istehsalı ilə diqqəti cəlb edir. Yüksək dağlıq regionlarda ət, süd və yun istehsal etmək üçün iri buynuzlu heyvandarlıqla məşğul olurlar. Eyni zamanda iqtisadi regionda arıçılıq və tütün istehsalı da inkişaf etmişdir.

11.Kəlbəcər-Laçın İqtisadi Regionu (Şərqi Zəngəzur)

Regionun tamamı Ermənilər tərəfindən işğal edilmişdir. İşğal edilən region yenidən müstəqilliyinə qovuşduqdan sonra regionla bağlı dövlət tərəfindən xüsusi proqramın hazırlanmasına qərar verilmişdir.

a. Əhatə Etdiyi Regionlar

İqtisadi region, Kəlbəcər, Laçın, Zəngilan və Qubadlı regionlarını əhatə edir.

Sahəsi

Sahəsi 6.500 km² olan bu region, ölkə ərazisinin 7.5%-ini təşkil edir.

b. Təbii Sərvətləri

Regionun təbii sərvətləri arasında qızıl, civə, marmar, qopald, perlit, qalınlaşma inşaat daşları yer tutur.

c. *Sənaye Sahələri*

Sənayenin əsas hissəsi qida və kiçik nisbətdə isə yüngül sənayedən ibarətdir.

d. *Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq Sahələri*

Region iqtisadiyyatının əsas sahələri kənd təsərrüfatı və heyvandarlıqdır. Xüsusilə, regionun iri buynuzlu heyvandarlıq və arıçılıq üçün əlverişli olduğunu qeyd etmək mümkündür.

<u>Azərbaycan Respublikasının iqtisadi rayonları</u>	
<u>Abşeron-Xızı</u>	<u>Abşeron</u> • <u>Xızı</u> • <u>Sumqayıt</u>
<u>Bakı</u>	<u>Bakı</u>
<u>Dağlıq Şirvan</u>	<u>Ağsu</u> • <u>İsmayılı</u> • <u>Qobustan</u> • <u>Şamaxı</u>
<u>Gəncə-Daşkəsən</u>	<u>Daşkəsən</u> • <u>Gəncə</u> • <u>Goranboy</u> • <u>Göygöl</u> • <u>Naftalan</u> • <u>Samux</u>
<u>Qarabağ</u>	<u>Xankəndi</u> • <u>Ağcabədi</u> • <u>Ağdam</u> • <u>Bərdə</u> • <u>Füzuli</u> • <u>Xocalı</u> • <u>Xocavənd</u> • <u>Şuşa</u> • <u>Tərtər</u>
<u>Qazax-Tovuz</u>	<u>Ağstafa</u> • <u>Gədəbəy</u> • <u>Qazax</u> • <u>Şəmkir</u> • <u>Tovuz</u>
<u>Quba-Xaçmaz</u>	<u>Xaçmaz</u> • <u>Quba</u> • <u>Qusar</u> • <u>Siyəzən</u> • <u>Şabran</u>
<u>Lənkəran-Astara</u>	<u>Astara</u> • <u>Cəlilabad</u> • <u>Lerik</u> • <u>Lənkəran</u> • <u>Masallı</u> • <u>Yardımlı</u>
<u>Mərkəzi Aran</u>	<u>Mingəçevir</u> • <u>Ağdaş</u> • <u>Göyçay</u> • <u>Kürdəmir</u> • <u>Ucar</u> • <u>Yevlax</u> • <u>Zərdab</u>
<u>Mil-Muğan</u>	<u>Beyləqan</u> • <u>İmişli</u> • <u>Saatlı</u> • <u>Sabirabad</u>
<u>Naxçıvan</u>	<u>Naxçıvan</u> * • <u>Babək</u> * • <u>Culfa</u> * • <u>Kəngərli</u> * • <u>Ordubad</u> * • <u>Sədərək</u> * • <u>Şahbuz</u> * • <u>Şərur</u> *

[Şəki-Zaqatala](#)

[Balakən](#) • [Qax](#) • [Qəbələ](#) • [Oğuz](#) • [Şəki](#) • [Zaqatala](#)

[Şərqi
Zəngəzur](#)

[Cəbrayıl](#) • [Kəlbəcər](#) • [Qubadlı](#) • [Laçın](#) • [Zəngilan](#)

[Şirvan-Salyan](#)

[Şirvan](#) • [Biləsuvar](#) • [Hacıqabul](#) • [Neftçala](#) • [Salyan](#)

2021-ci ilədək mövcud olanlar: Abşeron; [Aran](#); [Gəncə-Qazax](#); [Yuxarı Qarabağ](#); [Kəlbəcər-Laçın](#); Lənkəran

Cənab prezidentimiz İlham Əliyevin 7 iyul 2021-ci il tarxili sərəncamı ilə 14 İQTISADI REGIONA AYRILIB

1. Bakı iqtisadi rayonu (Bakı şəhəri);
2. Naxçıvan iqtisadi rayonu (Naxçıvan şəhəri, Babək, Culfa, Kəngərli, Ordubad, Sədərək, Şahbuz və Şərur rayonları);
3. Abşeron–Xızı iqtisadi rayonu (Sumqayıt şəhəri, Abşeron və Xızı rayonları);
4. Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu (Ağsu, İsmayilli, Qobustan və Şamaxı rayonları);
5. Gəncə–Daşkəsən iqtisadi rayonu (Gəncə və Naftalan şəhərləri, Daşkəsən, Goranboy, Göygöl və Samux rayonları);
6. Qarabağ iqtisadi rayonu (Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonları);
7. Qazax–Tovuz iqtisadi rayonu (Ağstafa, Gədəbəy, Qazax, Şəmkir və Tovuz rayonları);
8. Quba–Xaçmaz iqtisadi rayonu (Xaçmaz, Quba, Qusar, Siyəzən və Şabran rayonları);
9. Lənkəran–Astara iqtisadi rayonu (Astara, Cəlilabad, Lerik, Lənkəran, Masallı və Yardımlı rayonları);
10. Mərkəzi Aran iqtisadi rayonu (Mingəçevir şəhəri, Ağdaş, Göyçay, Kürdəmir, Ucar, Yevlax və Zərdab rayonları);
11. Mil–Muğan iqtisadi rayonu (Beyləqan, İmişli, Saatlı və Sabirabad rayonları);
12. Şəki–Zaqatala iqtisadi rayonu (Balakən, Qax, Qəbələ, Oğuz, Şəki və Zaqatala rayonları);
13. Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu (Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonları);
14. Şirvan–Salyan iqtisadi rayonu (Şirvan şəhəri, Biləsuvar, Hacıqabul, Neftçala və Salyan rayonları).

HƏYATA KEÇİRİLƏN BAŞLICA REGIONAL İNKİŞAF PROQRAMLARI

- "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)" (11 fevral 2004)
- "Bakı şəhərinin qəsəbələrinin 2006-2007-ci illər üzrə sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair Tədbirlər Proqramı" (27 fevral 2006)
- "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" (14 aprel 2009)
- "2011-2013-cü illərdə Bakı şəhərinin və onun qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı" (4 may 2011)
- "2014-2016-cı illərdə Bakı şəhərinin və onun qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı" (17 yanvar 2014)
- "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" (27 fevral 2014)
- Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər

I VƏ II REGIONAL İNKİŞAF PROQRAMLARININ İCRASININ ƏSAS NƏTİCƏLƏRİ

- Qeyri-neft sektorunun inkişafı;
- Əhalinin işgüzar fəallığının artması;
- İstehsal infrastrukturunu sahələrinin inkişafı;
- Kommunal xidmətlərin və sosial infrastruktur təminatının yaxşılaşması;
- Sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşması;
- İnvestisiya qoyuluşunun artması;
- Beynəlxalq tələblərə cavab verən rəqabətqabiliyyətli və ixracyönümlü məhsullar istehsal edən yeni müəssisə və obyektlərin yaranması;
- İşsizliyin azalması;
- Yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması.

I VƏ II REGIONAL İNKİŞAF PROQRAMLARININ İCRASININ ƏSAS NƏTİCƏLƏRİ

- 2004-2014-ci illər arası 10 ildə:
- –ÜDM 3,2 dəfə, adambaşına ÜDM-in həcmi 2,8 dəfə, sənaye 2,7 dəfə, kənd təsərrüfatı 1,5 dəfə, investisiyalar 6,5 dəfə, əhalinin gəlirləri 6,5 dəfə, qeyri-neft sektoru 2,6 dəfə artmış və ölkədə orta illik iqtisadi artım 12,9 % təşkil etmişdir.
- –Strateji valyuta ehtiyatları 31 dəfə, xarici ticarət dövriyyəsi 6,6 dəfə, ixrac 9,3 dəfə, idxal 4,1 dəfə, qeyri-neft ixracı 4,7 dəfə artmışdır.
- –Dövlət büdcəsinin gəlirləri 16 dəfə, orta aylıq əmək haqqı 5,5 dəfə, pensiyalar 9,6 dəfə, əhalinin əmanətləri 27 dəfə artmışdır.

- –Daxili investisiyalar 14,6 dəfə, qeyri-neft sektoruna investisiyalar 12,9 dəfə artmış, regionlara bütün mənbələr hesabına 50,7 milyard manat vəsait yönəldilmişdir.

I VƏ II REGIONAL İNKİŞAF PROQRAMLARININ İCRASININ ƏSAS NƏTİCƏLƏRİ

- 2004-2014-ci illər arası 10 ildə:
- –1,2 milyondan çox yeni, o cümlədən 900 min daimi iş yeri açılmış, 55,6 min yeni müəssisə yaradılmışdır. Yeni açılmış iş yerlərinin 80 faizə yaxını regionların payına düşmüşdür.
- –2003-cü ildə ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmnin yalnız 26,8 faizi daxili mənbələrdən maliyyələşirdisə, 2013-cü ildə daxili investisiyaların xüsusi çəkisi 62,5 faizə çatmışdır.

–14-ü regionlarda olmaqla, 35 beş ulduzlu otel istifadəyə verilmişdir. 2014-2018-ci illərdə qarşıda duran əsas məqsədlərdən biri ekoloji tarazlı- ğın təmin olunmasına nail olmaqdır. Biomüxtəlifliyin qorunması, yanacaq-enerji kompleksinin ətraf mühitə mənfi təsirinin neytrallaşdırılması, dənizin və onun akvatoriyasının çirklənməsinin aradan qaldırılması və qorunması, yaşıl ərazilərin bərpası və mövcud resursların səmərəli mühafizəsi istiqamətində zəruri tədbirlər qarşıdakı illərdə də davam etdiriləcəkdir. Ekoloji siyasətin əsas məqsədi indiki və gələcək nəsillərin ehtiyaclarının təmin edilməsi naminə mövcud ekoloji sistem- lərin qorunması və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə edilməsi ilə davamlı inki- şafın təmin edilməsindən ibarət olacaqdır. Bu sahədə həyata keçiriləcək əsas təd- birlər aşağıdakılardan ibarət olacaqdır:

- regionlarda sənaye müəssisələrinin "yaşıl iqtisadiyyat" prinsipi əsasında fə- aliyyət göstərməsi üzrə müvafiq tədbirlərin görülməsi;
- iqtisadi inkişafı xammal bazası ilə təchiz etmək üçün yeni xammal yataqları- nın aşkar edilməsi;
- regionlarda meşəsalma və meşəbərpa tədbirlərinin davam etdirilməsi, yaşıl- lıq sahələrinin artırılması;
- regionlarda xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin inkişafı və biomüx- təlifliyin davamlılığının təmin edilməsi;
- regionlarda yaranan bərk məişət və sənaye tullantılarının idarə olunması;
- alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin genişləndiril- məsi. 2014-2018-ci illərdə əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində dövlət siya- sətinin əsas prioritet istiqamətləri:
- səmərəli sosial müdafiə sistemini inkişaf etdirməklə regionlarda yaşlı əha- linin, aztəminatlı ailələrin və sosial cəhətdən xüsusilə həssas qrupların sosial riskinin

azaldılması sahəsində işlərin davam etdirilməsi;

- regionlarda sosial xidmət göstərən dövlət müəssisələrinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, onların növləri və şəbəkəsinin genişləndirilməsi;
- Qarabağ əlilləri və şəhid ailələrinin mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı işlərin davam etdirilməsi;

QARŞIDAKI İLLƏRDƏ REGIONAL İNKİŞAF SİYASƏTİNİN ƏSAS MƏQSƏDLƏRİ

- Ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafı;
- İqtisadiyyatın diversifikasiyası;
- Kəndlərin inkişafı ilə bağlı infrastrukturun və sosial xidmətlərin daha da yaxşılaşdırılması;
- İxrac yönümlü və rəqabətə davamlı məhsul istehsalı istiqamətində sahibkarlığın inkişafının sürətləndirilməsi;
- Əhəlinin, xüsusi ilə kənd əhəlisinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması;
- Yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılması.

İSTİFADƏ OLUNAN MƏNBƏLƏR

1. Fərhad Rəhmanov, Elçin Süleymanov, Azərbaycan İQTISADİYYATI: Makroiqtisadi Analiz Ali Məktəblər Üçün Dərs Vəsaiti Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Bakı - 2021. Səh 78-135
https://www.researchgate.net/publication/365185158_Azərbaycan_Iqtisadiyyati_Makroiqtisadi_analiz
2. Aras O. N., Süleymanov E. (2010), “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, Bakı: Şərq-Qərb.
<http://ebooks.azlibnet.az/book-qUreBt0n.html>
3. Azərbaycanın statistik göstəriciləri.
4. “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramı (2004-2008-ci illər)”
5. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramı”
6. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramı”,
7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin çıxışları